

Zmiany opłacalności produkcji wieprzowiny w regionie Mazowsze i Podlasie w latach 2014–2016 (po wystąpieniu ASF)

Changes in the profitability of pork production in the Mazowsze and Podlasie region in 2014–2016 (after the appearance of ASF)

Irena Augustyńska

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie

Streszczenie. Mięso wieprzowe to najczęściej spożywane mięso w Polsce. W latach 2014–2016 jego konsumpcja w przeliczeniu na jednego mieszkańca kształtowała się na poziomie 39–41 kg. Jednakże powszechnie twierdzi się, że od kilku lat produkcja wieprzowiny, a właściwie żywca wieprzowego jest w Polsce nieopłacalna. Uważa się też, że sytuacja ta pogorszyła się po stwierdzeniu w 2014 r. występowania na terenie Polski choroby ASF, przy czym najbardziej – w regionie Mazowsze i Podlasie, w którym chorobę tę odnotowano. Celem niniejszych badań było ustalenie opłacalności produkcji żywca wieprzowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2014–2016, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Mazowsze i Podlasie oraz omówienie czynników decydujących o zmianach jej poziomu. W badaniach wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego oraz dane systemu AGROKOSZTY, zlokalizowanego w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie. Z analizy wynika, że głównym czynnikiem warunkującym opłacalność produkcji żywca wieprzowego jest poziom cen jego sprzedaży. Uzależniony jest on w dużym stopniu od wielkości pogłowia trzody chlewnej, a zwłaszcza pogłowia loch prośnych. W latach 2014–2016 następował spadek liczby tych zwierząt, a to miało niewątpliwie związek z ASF. Pojawienie się tej choroby skutkowało bowiem trudnościami ze sprzedażą żywca i obniżeniem w 2015 r. cen jego skupu, a w efekcie – likwidacją części stad, czyli redukcją nierentownej produkcji. Mniejsze pogłowie świń w 2016 r. spowodowało, że ceny żywca wzrosły. W rezultacie poprawiła się opłacalność omawianej działalności. Badania potwierdziły jednak, że w całym rozpatrywanym okresie (2014–2016) produkcja wieprzowiny była nieopłacalna. Ponadto stwierdzono, że zarówno w 2015, jak i 2016 r. w gospodarstwach objętych badaniami z regionu Mazowsze i Podlasie średnio straty w dochodzie z produkcji żywca

wieprzowego były większe niż w gospodarstwach z obszaru całego kraju prowadzących taką samą działalność.

Słowa kluczowe: opłacalność produkcji wieprzowiny • region Mazowsze i Podlasie • ASF

Abstract. Pork meat is the most commonly eaten meat in Poland. In the 2014–2016, its consumption per capita was 39–41 kg. However, it is commonly claimed that for several years pork production, or rather pigs production, is not profitable in Poland. It is also claimed that this situation worsened after the occurrence of ASF in Poland in 2014, especially in the Mazowsze and Podlasie region, where this disease was disclosed. The purpose of these studies was to determine the profitability of pigs production in private farms in Poland in 2014–2016, with particular reference to the Mazowsze and Podlasie region and to discuss factors influencing changes in its level. The data of the Central Statistical Office and data from the AGROKOSZTY system, located at the Institute of Agricultural and Food Economics – NRI in Warsaw were used. The analysis shows that the main factor determining the profitability of pigs production is the price level of its sales. It is heavily dependent on the number of the pigs, and especially the number of mated sows. In 2014–2016 there was a decrease in the number of these animals and this had a clear link with the ASF. The emergence of this disease has resulted in difficulties in the sale of pigs and reduction in the procurement prices of pigs for slaughter in 2015, and as a result – liquidation part of herds of pigs, i.e. the reduction of unprofitable production. The smaller pig population in 2016 caused the pigs prices to rise. As a result, the profitability of pigs production was improved. However, studies have confirmed that pigs production was unprofitable throughout the all of considered period (2014–2016). In addition, it is claimed that in both 2015 and 2016 on average, in the surveyed farms in Mazowsze and Podlasie region, the losses of income from pigs production were higher than in farms of the whole country, which conducted the same activity.

Keywords: profitability of pigs production • Mazowsze and Podlasie region • ASF

Wstęp

Mięso wieprzowe jest najczęściej spożywanym mięsem w Polsce. W 2014 r. konsumpcja wieprzowiny (mięsa bez podrobów) w przeliczeniu na 1 mieszkańca kraju wynosiła 39,1 kg, a w latach 2015–2016 – kolejno 41,4 i 41,0 kg (*Rynek mięsa...*, 2016). Jednakże według źródeł literaturowych produkcja wieprzowiny, a konkretnie – żywca wieprzowego jest w Polsce od kilku lat nieopłacalna (Kozłowska, 2016; *Rynek mięsa...*, 2016). Warto w tym miejscu zaznaczyć, że kryzys na rynku wieprzowiny to problem całej Unii Europejskiej (Pik, 2016). Opłacalność tej produkcji uwarunkowana jest przede wszystkim poziomem cen sprzedaży wspomnianego produktu, wzrost cen żywca powoduje na ogół wzrost jego opłacalności. Poziom tych cen uzależniony jest natomiast od sytuacji na krajowym i światowym rynku żywca wieprzowego. Kształtuje się ona pod wpływem wielu czynników: zmian pogłowia świń i poziomu produkcji wieprzowiny, wielkości importu i eksportu oraz czynników je stymulujących lub ograniczających (np. embargo rosyjskie), cen pasz – zwłaszcza zbóż, kursu walut, a szczególnie – pod wpływem popytu na wieprzowinę ze strony konsumentów.

Poziom cen żywca wieprzowego zróżnicowany jest regionalnie i bywa odzwierciedleniem zaistnienia na danym obszarze sytuacji nietypowych, często niekorzystnych

dla producentów trzody chlewnej. Należy do nich na przykład wystąpienie na terenie Polski przypadków choroby ASF (ang. *African Swine Fever*), czyli afrykańskiego pomoru świń. Jest to wirusowa bardzo zaraźliwa, krwotoczna choroba dzikich i domowych świń. Powoduje ona wiele objawów klinicznych o przebiegu przypominającym klasyczny pomór świń (Oura, 2016). Po raz pierwszy została zaobserwowana na początku XX w. w Kenii. Do połowy lat 50. XX w. obejmowała swoim zasięgiem tylko pewne regiony Afryki, jednak później pojawiła się w Europie – najpierw w Portugalii. W Polsce chorobę tę wykryto w lutym 2014 r. u dzików, które padły na terenie województwa podlaskiego. W 2016 r. ASF występował już nie tylko na obszarze województwa podlaskiego, lecz także lubelskiego i mazowieckiego. Są to trzy z czterech województw należących do regionu rolniczego FADN¹ – Mazowsze i Podlasie (ryc. 1).

Ryc. 1. Podział Polski na regiony rolnicze FADN

Fig. 1. Division of Poland into FADN agricultural regions

Źródło: Rozporządzenie... (2005).

Source: Rozporządzenie... (2005).

¹ FADN (ang. *Farm Accountancy Data Network*; pol. Sieć Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych) znajduje się pod nadzorem Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego w Warszawie i funkcjonuje w Polsce od 2004 r.

Na obejmującym wspomniane województwa terytorium wyznaczone zostały: obszary zagrożenia ASF – strefa niebieska, obszary objęte ograniczeniami weterynaryjnymi – strefa czerwona, jak i obszary ochronne – strefa żółta. Zgodnie z komunikatami Głównego Lekarza Weterynarii, do końca 2016 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej wystąpiło 168 przypadków afrykańskiego pomoru świń u dzików i 23 ogniska tej choroby u świń domowych. Natomiast w trakcie powstawania niniejszego artykułu (informacje z 27 września 2017 r.), liczba przypadków ASF u dzików w Polsce wynosiła już 498, a liczba ognisk tej choroby u świń domowych – 101 (Biuletyn Informacji Publicznej, 2017).

Obawy potencjalnych konsumentów przed nieprzewidywalnymi skutkami ASF przyczyniły się do coraz większych trudności ze sprzedażą wieprzowiny z tych terenów, zwłaszcza po cenach względnie pokrywających koszty produkcji. Dodatkowo, po wprowadzeniu w 2014 r. rosyjskiego embarga na import tego mięsa z Polski trudności te pogłębiły się na całym obszarze kraju. Powszechnie twierdzi się więc, że w porównaniu z wcześniejszymi latami, opłacalność produkcji żywca wieprzowego w Polsce jeszcze bardziej się pogorszyła, a najbardziej – w regionie Mazowsze i Podlasie, w którym chorobę tę odnotowano (Adamowicz, 2016; *Afrykański pomór świń...*, 2016; Biuletyn Informacji Publicznej, 2017; Czyszkowski, 2017).

Mając na uwadze, że przeważająca część (ok. 80%) krajowego pogłowia tuczników utrzymywana jest w gospodarstwach indywidualnych, w tym 1/3 – w regionie Mazowsze i Podlasie, celem badań było ustalenie opłacalności produkcji żywca wieprzowego w indywidualnych gospodarstwach rolnych w Polsce w latach 2014–2016, ze szczególnym uwzględnieniem regionu Mazowsze i Podlasie oraz omówienie czynników decydujących o zmianach jej poziomu.

Materiał i metody

W badaniach wykorzystano dane Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) oraz dane, funkcjonującego w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie (IERiGŻ-PIB), systemu AGROKOSZTY², dotyczące lat 2014–2016. Wyniki badań przedstawiono dla obszaru całego kraju oraz dla regionu Mazowsze i Podlasie.

Na podstawie danych publikowanych przez GUS przedstawiono pogłowie ogółem trzody chlewnej w Polsce, w tym ważniejszych grup produkcyjno-użytkowych tych zwierząt oraz poziom cen skupu żywca wieprzowego rzeźnego w kolejnych latach okresu 2014–2016. Wyniki badań systemu AGROKOSZTY umożliwiły przedstawienie poziomu dochodów i opłacalności produkcji żywca wieprzowego w analizowanym okresie.

Prezentowane w opracowaniu wyniki ekonomiczne omawianej działalności to efekt przeprowadzonych dla lat 2014–2016 rachunków symulacyjnych. Bazą do ich przygotowania były dane rzeczywiste zgromadzone w 2013 r. W systemie AGROKOSZTY dane takie zbierane są zwykle co 3–5 lat. Gromadzone są wówczas informacje o produkcji oraz nakładach i kosztach bezpośrednich poniesionych na rozpatrywaną działalność produkcyjną. Przedstawione dane pochodziły ze zlokalizowanych na terenie całej

² AGROKOSZTY – System Zbierania Danych o Produktach Rolniczych funkcjonujący w Instytucie Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – PIB w Warszawie.

Polski 134 indywidualnych gospodarstw rolnych produkujących żywiec wieprzowy. Jednostki te wybrano do badań w sposób celowy. Musiały one równocześnie należeć do zbiorowości gospodarstw objętych badaniami systemu FADN, gdyż baza tego systemu umożliwia ustalenie poziomów kosztów pośrednich, ponoszonych na konkretne rolnicze działalności produkcyjne.

Rachunki symulacyjne dla lat 2014–2016 opracowano głównie przy wykorzystaniu danych GUS, zwłaszcza tych, które dotyczyły cen sprzedaży żywca wieprzowego oraz cen zakupu środków do jego produkcji. Oszacowano wartość produkcji i poniesione koszty. Przyjęto przy tym założenie, że w całym okresie badań ilość pasz zużytych na produkcję żywca była taka sama jak w 2013 r. Efekty ekonomiczne z produkcji żywca wieprzowego przedstawiono w przeliczeniu na 100 kg żywca brutto³ średnio w przyjętej do badań zbiorowości, jak i średnio w wyodrębnionej z tej zbiorowości grupie gospodarstw zlokalizowanych w regionie Mazowsze i Podlasie. Sposób obliczania dochodu z działalności żywca wieprzowy przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Sposób obliczania dochodu z działalności żywca wieprzowy
Table 1. Method of calculating income from pigsbreeding

Wartość produkcji	Value of production
żywiec wieprzowy (tuczniki)	pigs for slaughter (porkers)
–	–
Koszty bezpośrednie ogółem	Total direct costs
wymiana stada	exchange of herd
pasze spoza gospodarstwa (np. koncentraty białkowe)	feed from outside the farm (e.g. protein concentrates)
pasze własne z produktów towarowych (np. śruty zbożowe)	own marketable feed (e.g. crushed cereal meals)
pozostałe koszty bezpośrednie (np. usługi weterynaryjne)	other direct costs (e.g. veterinary services)
=	=
Nadwyżka bezpośrednia	Gross margin
–	–
Koszty pośrednie ogółem	Total indirect costs
koszty pośrednie rzeczywiste (np. energia elektryczna, opał, podatek rolny)	indirect real costs (e.g. electricity, heating fuel, agricultural tax)
amortyzacja (np. budynków i budowli, maszyn i urządzeń)	depreciation (e.g. of buildings and structures, machines and devices)
koszt czynników zewnętrznych (praca najemna, czynsze, odsetki)	cost of external factors (contract work, rents paid, interest paid)
=	=
Dochód z działalności	Income from activity

Źródło: Opracowanie własne.
Source: Author's study.

³ Produkcja żywca brutto to suma produkcji żywca wieprzowego netto oraz wagi wchodzących do stada zakupionych zwierząt. Natomiast produkcja żywca netto to roczny przyrost wagowy uzyskany na stadzie tuczników.

Rozpatrując wyniki badań przeprowadzonych w ramach systemu AGROKOSZTY należy mieć jednak na uwadze to, że – ze względu na celowy dobór próby badawczej – nie powinny być one bezpośrednio utożsamiane z przeciętnymi efektami ogółu polskich gospodarstw rolnych produkujących żywiec wieprzowy. W badaniach uczestniczą bowiem zazwyczaj gospodarstwa większe obszarowo i silniejsze ekonomicznie, często uzyskujące korzystniejsze ceny sprzedaży produktów i w rezultacie wyższe dochody z działalności. Mimo to można uznać, że prezentowane wyniki wskazują na pewne zależności i tendencje występujące w całej zbiorowości polskich gospodarstw produkujących żywiec wieprzowy, jak i w jednostkach zlokalizowanych w regionie rolniczym FADN – Mazowsze i Podlasie.

Dochód z działalności jest jedną z miar opłacalności produkcji żywca wieprzowego. Inną, dość często stosowaną, jest relacja cen żywca do cen pasz, np. żyta, jęczmienia, koncentratów białkowych. Kolejną zaś – wskaźnik opłacalności produkcji, będący wyrażoną w procentach relacją wartości produkcji do kosztów ogółem (poniższy wzór). Im wynik tego wskaźnika jest wyższy od 100, tym opłacalność omawianej działalności jest większa, jeżeli jednak wynik ten jest niższy od 100, oznacza to, że produkcja jest nieopłacalna, tzn. przynosi straty (*Encyklopedia Ekonomiczno-Rolnicza*, 1984):

$$\text{Wskaźnik opłacalności produkcji [\%]} = \frac{\text{wartość produkcji}}{\text{koszty ogółem}} \times 100$$

Rezultaty badań zaprezentowano przede wszystkim w zestawieniach tabelarycznych, tylko poziom wskaźnika opłacalności produkcji żywca wieprzowego zobrażowano na wykresie. W pracy wykorzystano głównie pionową analizę wyników. Sprowadzała się ona przede wszystkim do przedstawienia zaistniałych w kolejnych latach badań zmian dotyczących trzody chlewnej (pogłowia, cen skupu, dochodów, itd.).

Wyniki badań

Dane statystyki publicznej wykazały, że w latach 2014–2016 pogłowia trzody chlewnej w gospodarstwach indywidualnych zmniejszyło się (według stanów z czerwca) o 16,6% – z 9410,5 tys. szt. do 7848,6 tys. szt. (Główny Urząd Statystyczny [GUS], 2014, 2015a, 2016b). Była to – w opinii wielu badaczy – przede wszystkim konsekwencja trwającej już od kilku lat nieopłacalności produkcji żywca wieprzowego (*Rynek mięsa...*, 2016). Ogółem w kraju, jak i w regionie FADN – Mazowsze i Podlasie zauważalny był spadek liczby loch prośnych i prosiąt (tab. 2). Pogłowia tuczników (trzoda chlewna przeznaczona na ubój o wadze 50 kg i więcej) wahało się w tym okresie, co mogło wynikać m.in. z trudności ze sprzedażą, jak i celowych przesunięć w terminach realizacji transakcji handlowych – w oczekiwaniu na wyższe ceny skupu żywca.

Zdaniem ekspertów od rynku żywca wieprzowego pierwszym symptomem pogarszającej się opłacalności jego produkcji jest znacząca redukcja liczby loch prośnych (*Rynek mięsa...*, 2016), wskazują na to również prezentowane dane (tab. 2; tab. 4).

Tabela 2. Pogłowie wybranych grup produkcyjno-użytkowych trzody chlewnej (w szt.) w indywidualnych gospodarstwach rolnych ogółem oraz w regionie Mazowsze i Podlasie w latach 2014–2016 (stan w czerwcu)**Table 2.** Selected groups of pigs (in heads) in private farms in total and in Mazowsze and Podlasie region in 2014–2016 (June)

Wyszczególnienie Item	POLSKA POLAND	Mazowsze i Podlasie / Mazowsze and Podlasie				
		Ogółem Total	Podlaskie	Mazowieckie	Lubelskie	Łódzkie
2014						
Lochy prośne Mated sows	564 594	156 618	19 709	47 986	36 583	52 340
Prosięta do 20 kg Piglets up to 20 kg	2 530 526	720 633	85 167	232 602	158 841	244 023
Trzoda chlewna na ubój o wadze 50 kg i więcej Pigs of 50 kg and more for slaughter	3 366 610	1 102 304	132 137	374 129	213 720	382 318
2015						
Lochy prośne Mated sows	506 069	134 507	17 301	42 616	29 147	45 443
Prosięta do 20 kg Piglets up to 20 kg	2 378 929	639 468	80 935	203 338	132 130	223 065
Trzoda chlewna na ubój o wadze 50 kg i więcej Pigs of 50 kg and more for slaughter	3 463 779	1 154 546	134 413	371 043	217 813	431 277
2016						
Lochy prośne Mated sows	425 673	119 818	16 279	37 196	24 821	41 522
Prosięta do 20 kg Piglets up to 20 kg	2 051 954	584 161	61 694	203 090	132 765	186 612
Trzoda chlewna na ubój o wadze 50 kg i więcej Pigs of 50 kg and more for slaughter	2 911 716	1 083 584	110 305	373 098	199 606	400 575

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Authors' study based on the data from CSO

Z obliczeń wynika, że w okresie 2014–2016, w polskich gospodarstwach indywidualnych pogłowie loch prośnych (według stanów z czerwca) zmniejszyło się o 24,6%, podczas gdy pogłowie prosiąt – o 18,9%, a pogłowie tuczników – ostatecznie o 13,5%. Natomiast w regionie Mazowsze i Podlasie liczebności tych zwierząt zmniejszyły się odpowiednio – o 23,5, 18,9 i 1,7%. Tak nieduża zmiana w pogłowie tuczników utrzymywanych w rozpatrywanym regionie mogła być, jak już wspomniano – przynajmniej częściowo – konsekwencją trudności z ich zbytym (w szczególności po korzystnych dla rolników cenach), co wynikało w znacznym stopniu z wykrycia na tym terenie afrykańskiego pomoru świń. Mógł to być też w pewnym stopniu efekt coraz bardziej popularnego w Polsce tzw. systemu nakładczego. Charakteryzuje się on często tym, że dla dużych koncernów trzodowych tuczone są w polskich chlewniach, zazwyczaj pochodzące z zagranicy (Danii, Holandii, Niemiec), „odchowane” już prosięta, a nawet warchlaki. Czas przebywania tych zwierząt w gospodarstwie jest stosunkowo krótki, a zatem liczba wyprodukowanych w określonym czasie tuczników może być relatywnie duża. Należy też dodać, że rolnicy wykonujący usługowy tucz świń otrzymują stosowne wynagrodzenie (Talaśka-Klich, 2015). Ma to znaczenie tym bardziej, że polscy producenci żywca wieprzowego, ze względu na prowadzenie działalności częściej na małą skalę, mają ograniczone możliwości negocjacji cen skupu tego produktu, a niskie ceny żywca wiążą się zazwyczaj ze stratami na produkcji.

Hamulczuk (2006) twierdził, że poziom cen skupu żywca wieprzowego jest odzwierciedleniem zmian popytu, podaży czy sytuacji na rynku pasz. W 2015 r. rynek polski i unijny znajdowały się pod presją dużej podaży wieprzowiny (Parka, 2016; *Rynek mięsa...*, 2016), co z pewnością przyczyniało się do obniżki cen skupu żywca. Ponadto średnio w regionie Mazowsze i Podlasie, gdzie wykryto ASF, poziom tych cen był nieco niższy od średniej krajowej (GUS 2015b, 2016c, 2017b), w kolejnych latach (2014, 2015, 2016 r.) odpowiednio o 0,8, 1,6 i 0,9% (tab. 3).

Tabela 3. Ceny skupu żywca wieprzowego rzeźnego (w zł/kg) średnio w Polsce oraz w regionie Mazowsze i Podlasie w latach 2014–2016

Table 3. Procurement prices of pigs for slaughter (in PLN per 1 kg) on average in Poland and in Mazowsze and Podlasie region in 2014–2016

Wyszczególnienie Item	Lata badań / Years of research		
	2014	2015	2016
POLSKA / POLAND	4,82	4,30	4,68
Mazowsze i Podlasie Mazowsze and Podlasie	4,78	4,23	4,64
Podlaskie	4,81	4,11	4,56
Mazowieckie	4,83	4,29	4,70
Lubelskie	4,79	4,24	4,68
Łódzkie	4,72	4,20	4,60

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS

Source: Authors' study based on the data from CSO

Hamulczuk (2006) w trakcie przygotowywania swojej publikacji raczej nie przewidywał, że dekadę później obniżka krajowych cen skupu żywca wieprzowego może być też konsekwencją trudności z jego sprzedażą, będących w dużej mierze skutkiem restrykcji ze strony innych państw, po ujawnieniu na terenie Polski przypadków ASF. Do restrykcji tych należy nie tylko rosyjskie embargo, lecz także ograniczenia w wywozie polskiej wieprzowiny do krajów azjatyckich. Wzrost cen skupu żywca wieprzowego zaobserwowany w 2016 r. (tab. 3) był zaś m.in. następstwem wzrostu cen tego produktu w UE, ale też deprecjacji złotego względem euro. W niemałym stopniu był to również rezultat spadku krajowego pogłowia świń (*Rynek mięsa...*, 2016).

Jak wcześniej wspomniano, wzrost cen żywca wieprzowego skutkuje na ogół zwiększeniem opłacalności jego produkcji, jednakże ta uzależniona jest również od cen zakupywanych pasz. Zdaniem niektórych badaczy miarą opłacalności chowu żywca wieprzowego jest relacja cen żywca do cen żyta (*Rynek mięsa...*, 2016). Szymańska (2007, s. 138) – powołując się na badania IERiGŻ – podaje, że „jeśli relacja cen skupu trzody do żyta wynosi 1 : 9, wówczas wskazuje to na zerową opłacalność. Przy zależności 1 : 8 rolnicy ograniczają chów trzody, a przy relacji powyżej 1 : 10 powiększają stada świń”.

Z danych Głównego Urzędu Statystycznego wynika, że w 2014 r. – średnio w kraju – za rzeźny żywca wieprzowego płacono w skupie 4,82 zł za kg, a w latach 2015–2016 – kolejno 4,30 i 4,68 zł/kg (tab. 3). Natomiast średnioroczna krajowa cena skupu ziarna żyta w 2014 r. wynosiła 53,34 zł/dt, a w kolejnych latach (2015, 2016) odpowiednio 51,42 i 51,73 zł/dt. GUS podaje również, iż średnio w kraju w 2014 r. relacja ceny skupu żywca wieprzowego do ceny skupu żyta wynosiła 1 : 9,0, a w dwóch kolejnych latach: 1 : 8,2 i 1 : 8,9 (GUS 2016a, 2017a). Powyższe dane wskazują, że średnio w Polsce w latach 2014 i 2016 produkcja żywca wieprzowego znajdowała się na granicy opłacalności, a w 2015 r. – przynosiła wyraźne straty. Pogorszenie wspomnianej relacji w 2015 r. w stosunku do 2014 r. wynikało z silniejszej dynamiki spadku ceny skupu żywca wobec ceny żyta (10,8% wobec 3,6%), a poprawa relacji w 2016 r. w stosunku do 2015 r. była skutkiem silniejszej dynamiki wzrostu ceny skupu żywca do ceny skupu żyta (8,8% wobec 0,6%).

Opłacalność produkcji żywca wieprzowego można określić również za pomocą dochodu z działalności. Przeprowadzone badania wykazały, że w całym rozpatrywanym okresie (2014–2016) zarówno średnio w objętej badaniami zbiorowości, jak i w grupie gospodarstw zlokalizowanych w regionie Mazowsze i Podlasie produkcja żywca wieprzowego była nieopłacalna – generowała straty w dochodzie z działalności. Z analizy wynika również, że największe straty, wyrażone ujemną wartością dochodu, odnotowano w 2015 r., gdy cena sprzedaży żywca (a w rezultacie wartość produkcji) była najniższa, a najmniejsze w 2014 r. – gdy jej poziom był najwyższy. O zmianach opłacalności żywca między kolejnymi latami badań decydowały znaczące zmiany cen jego sprzedaży, gdyż różnice w poziomie kosztów produkcji były zazwyczaj nieduże. Badania wykazały również, że w latach 2015–2016, w porównaniu z 2014 r., w gospodarstwach z Mazowsza i Podlasia poniesiono większe straty w dochodzie niż średnio w całej próbie badawczej – kolejno o 4,1 i 5,5% (tab. 4).

Do ustalenia rentowności omawianej działalności wykorzystano też wskaźnik opłacalności produkcji, będący procentową relacją wartości produkcji do kosztów ogółem. We wszystkich przedstawionych na wykresie przypadkach wielkość tego

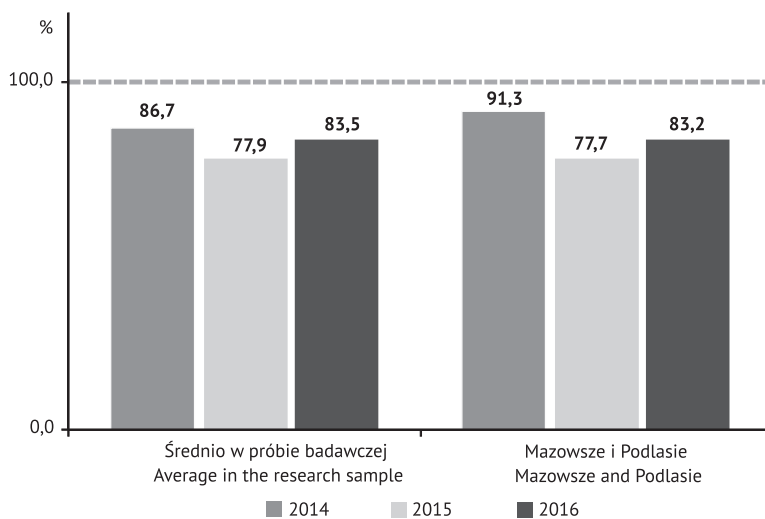
Tabela 4. Wyniki ekonomiczne produkcji żywca wieprzowego brutto¹ w wybranych indywidualnych gospodarstwach rolnych średnio w próbie badawczej oraz w regionie Mazowsze i Podlasie w latach 2014–2016

Table 4. Economic results of gross pigs production¹ in selected private farms on average in the research sample and in Mazowsze and Podlasie region in 2014–2016

Wyszczególnienie Item	Lata badań / Years of research		
	2014	2015	2016
Średnio w próbie badawczej Average in the research sample			
Liczba badanych gospodarstw Number of farms surveyed	134	134	134
Cena sprzedaży żywca rzeźnego Sale price of pigs for slaughter	4,77	4,26	4,60
Wartość produkcji / Value of production	477	426	460
Koszty bezpośrednie ogółem Total direct costs	444	443	447
Nadwyżka bezpośrednia / Gross margin	33	-17	13
Koszty pośrednie ogółem Total indirect costs	106	104	104
Dochód z działalności / Income from activity	-73	-121	-91
<i>Koszty ogółem / Total costs</i>	550	547	551
Mazowsze i Podlasie / Mazowsze and Podlasie			
Liczba badanych gospodarstw Number of farms surveyed	47	47	47
Cena sprzedaży żywca rzeźnego Sale price of pigs for slaughter	4,93	4,40	4,76
Wartość produkcji / Value of production	493	440	476
Koszty bezpośrednie ogółem Total direct costs	459	487	493
Nadwyżka bezpośrednia / Gross margin	34	-47	-17
Koszty pośrednie ogółem Total indirect costs	81	79	79
Dochód z działalności / Income from activity	-47	-126	-96
<i>Koszty ogółem / Total costs</i>	540	566	572

¹ Produkcja żywca wieprzowego brutto to suma rocznego przyrostu wagowego uzyskanego na stadzie tuczników oraz wagi zwierząt z zakupu / Gross pigs production is the sum of the annual weight gain achieved in the herd of pigs and the weight of the animals purchased

wskaźnika kształtowała się poniżej 100%, co wskazuje na nieopłacalność produkcji żywca wieprzowego w obu omawianych zbiorowościach w całym analizowanym okresie. Warto dodać, że najkorzystniejszy, spośród prezentowanych, wynik tego wskaźnika (wynoszący średnio 91,3%) odnotowano w 2014 r. w gospodarstwach położonych w regionie Mazowsze i Podlasie, a najśłabszy (77,7%) – na tym samym obszarze w 2015 r. (ryc. 1).

Ryc. 2. Opłacalność produkcji żywca wieprzowego brutto w latach 2014–2016

Fig. 2. Profitability of gross pigs production in 2014–2016

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych systemu AGROKOSZTY

Source: Authors' study based on the data from AGROKOSZTY system

Wyniki badań potwierdziły ponadto, że po 2014 r., w którym wykryto na Mazowszu i Podlasiu chorobę ASF, opłacalność żywca pogorszyła się w porównaniu z wyżej wymienionym rokiem. Potwierdzono również, że w latach 2015–2016 produkcja żywca wieprzowego w gospodarstwach z tamtego terenu generowała jeszcze słabsze wyniki niż średnio w jednostkach z obszaru całego kraju, chociaż wcześniej efekty ekonomiczne tych pierwszych były lepsze⁴.

W świetle przytoczonych informacji nie dziwi to, że rolnicy oczekiwali na wsparcie finansowe ze strony państwa (Kociakowska, 2016). W dniach 18 marca–7 kwietnia 2017r. w Oddziałach Terenowych Agencji Rynku Rolnego można było składać wnioski o pomoc finansową dla producentów mleka i świń. W przypadku producentów trzody chlewnej ze strefy ASF pomoc ta obejmuje rekompensaty z tytułu uzyskiwania na ogół

⁴ Badania systemu AGROKOSZTY wykazały, że średnio w gospodarstwach z regionu Mazowsze i Podlasie wyniki ekonomiczne z działalności żywiec wieprzowy były korzystniejsze niż średnio w przyjętej do badań zbiorowości gospodarstw z całego kraju nie tylko w 2014 r., lecz także w latach 2011–2013.

niższych cen sprzedaży świń, lecz także wsparcie finansowe na zakup loszek i knurków hodowlanych lub jałówek hodowlanych mięsnych, jako alternatywy dla produkcji świń (Pokora-Kalinowska, 2017).

Jak już wspomniano, jedną z przyczyn obserwowanej w 2015 r. pogłębiającej się nieopłacalności krajowej produkcji wieprzowiny było wystąpienie ASF i rosyjskie embargo na import wieprzowiny z UE. Ponadto jako przyczynę takiego stanu rzeczy należy podać niską konkurencyjność cenową polskiego mięsa na tle mięsa z innych krajów UE – szczególnie pod wpływem dużej jego podaży na rynku (Parka, 2016; *Rynek mięsa...*, 2016). Poprawa opłacalności produkcji wieprzowiny w 2016 r. była m.in. rezultatem zauważalnego już w I kwartale 2015 r. zmniejszenia się krajowego pogłowia loch prośnych (*Rynek mięsa...*, 2016), a co za tym idzie – w kolejnych miesiącach także innych produkcyjno-użytkowych grup trzody chlewnej.

O powodzeniu w produkcji żywca wieprzowego decydują nie tylko czynniki, na które rolnik ma ograniczony wpływ (pogłowie trzody w Polsce, poziom cen żywca czy cen pasz), lecz również te, o których może decydować (dobór odpowiedniej rasy zwierząt, dbałość o higienę produkcji i warunki panujące w chlewniach, wybór właściwej masy ubojowej, staranne komponowanie i przygotowanie pasz, racjonalne ich dawkowanie itd.) (*Jak poprawić opłacalność...*, 2016).

Jednym ze sposobów na poprawę opłacalności produkcji trzody chlewnej jest hodowla świń ras rodzimych: puławskiej, złotnickiej białej lub złotnickiej pstrej. Do hodowli tej przysługuje dodatkowe wsparcie finansowe w ramach działań rolno-środowiskowo-klimatycznych Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, pakiet 7. „Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie”. Prowadzenie takiej działalności szczególnie polecane jest małym gospodarstwom rolnym, w tym ekologicznym i prowadzącym działalność agroturystyczną (Banaszkiewicz, 2015, 2016; Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [MRiRW] 2017).

Skala produkcji to kolejny czynnik wymieniany jako oddziałujący na poziom opłacalności. Większa skala produkcji przekłada się na uzyskiwanie lepszych efektów ekonomicznych. Na podstawie rachunków symulacyjnych wykonanych w systemie AGROKOSZTY wykazano, że w uczestniczących w badaniach jednostkach, w 2016 r. przy dużej skali produkcji, przyjętej na poziomie 500–1500 dt żywca netto⁵ w gospodarstwie, średnie straty w dochodzie z działalności (–73 zł/100 kg żywca brutto) były 1,7-krotnie mniejsze niż przy małej skali produkcji (–122 zł/100 kg żywca brutto), przyjętej na poziomie 10–50 dt żywca netto w gospodarstwie (Augustyńska, 2017).

Wielu producentów trzody chlewnej możliwość poprawy opłacalności produkcji żywca wieprzowego upatruje m.in. w obowiązkowym – uregulowanym przepisami państwowymi – zawarciu elementu cenowego (np. odnoszącego się do cen niemieckich) w umowach między dostawcami żywca a jego odbiorcami. Inni utrzymują, że sposobem na poprawienie opłacalności produkcji żywca jest żywienie z możliwością stosowania mączek mięsno-kostnych i pasz z komponentami GMO oraz uproszczenie procedur związanych z budową nowych chlewni (Pik, 2016).

⁵ Produkcja żywca netto jest to roczny przyrost wagowy uzyskany na stadzie tuczników.

Pomimo nienajlepszych w 2016 r. prognoz, co do ewentualnych, korzystnych dla rolników zmian cen polskiego żywca wieprzowego w 2017 r., okazało się, że w okresie od stycznia do lipca 2017 r. średnia krajowa cena skupu tego produktu kształtowała się na poziomie 5,22 zł/kg i była o 18,1% wyższa niż w analogicznym okresie roku poprzedniego, gdy wynosiła 4,42 zł/kg. Była też wyższa o 11,5% od średniorocznej ceny skupu tego produktu w 2016 r., wynoszącej 4,68 zł/kg (GUS, 2017a). Ma to z pewnością związek z wyraźnie mniejszym w 2016 r. pogłowiem trzody chlewnej (ogółem) w porównaniu z dwoma poprzednimi latami (GUS, 2014, 2015a, 2016b).

Podsumowanie

Przeprowadzone badania wykazały, że w latach 2014–2016 produkcja wieprzowiny, a właściwie żywca wieprzowego była w Polsce nieopłacalna. Najmniejsze, w omawianym okresie, straty w dochodzie odnotowano w 2014 r., gdy średni poziom cen skupu żywca wieprzowego był najwyższy, największe zaś – w 2015 r., gdy poziom ten był najniższy. Wskazuje to, że głównym czynnikiem decydującym o zmianach opłacalności produkcji wspomnianego żywca jest zmiana ceny jego sprzedaży. Pogorszenie się po 2014 r. wyników ekonomicznych z tej działalności było w dużej mierze skutkiem wykrycia w lutym tegoż roku na terytorium Polski, w regionie FADN: Mazowsze i Podlasie – choroby ASF. Konsekwencją tego zdarzenia stało się m.in. wprowadzenie rosyjskiego embarga na import wieprzowiny z Polski, co skutkowało trudnościami ze zbytem tego produktu oraz obniżką cen skupu żywca na całym obszarze kraju, a szczególnie w regionie Mazowsze i Podlasie. Analiza wykazała, że w latach 2015–2016 produkcja żywca wieprzowego w gospodarstwach z analizowanego obszaru przynosiła większe straty niż średnio w gospodarstwach z terytorium całego kraju, mimo że wcześniejsze efekty ekonomiczne tych pierwszych były lepsze. Symptodem pogarszającej się opłacalności produkcji wieprzowiny była rozpoczęta w 2014 r. redukcja pogłowia loch prośnych. Jednakże zmniejszająca się w kolejnych latach liczebność tej, jak i innych produkcyjno-użytkowych grup trzody chlewnej przyczyniła się do wzrostu cen żywca wieprzowego w 2016 r. Producenci trzody chlewnej nie powinni jednak biernie oczekiwać na korzystne dla nich zmiany poziomu cen skupu zwierząt, ale poszukiwać możliwości innych rozwiązań tego problemu, na przykład doboru do produkcji odpowiednich ras zwierząt (w tym świń ras rodzimych), poprawy warunków panujących w chlewniach, wyboru właściwej masy ubojowej, sposobu przygotowania pasz, ich składu oraz dawkowania, jak i oczywiście zwiększenia skali produkcji. Należy przypuszczać, że wykorzystanie tych możliwości zwiększy szanse na wzrost opłacalności prowadzonej przez nich działalności.

Bibliografia

- Adamowicz, M. (2016, wrzesień). *ASF. Afrykański pomór świń – podstawowe fakty i informacje*. Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego. Pobrane z: <http://www.kpodr.pl/asf/>
- Afrykański pomór świń* (2016, listopad). Pobrane z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Afryka%C5%84ski_pom%C3%B3r_%C5%9Bwi%C5%84

- Augustyńska, I. (2017). *Żywiec wieprzowy – tuczniki* (s. 71–75). W: I. Augustyńska (red.), *Produkcja, koszty i dochody z wybranych produktów rolniczych w latach 2015–2016*. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Banaszkiewicz, A. (2015, maj). Hodowla ras rodzimych z dopłatą. *Rolnicze ABC*, 5. Pobrane z: <http://rolniczeabc.pl/271588,Hodowla-ras-rodzimych-z-doplata.html#axzz4fYy9pTvi>
- Banaszkiewicz, A. (2016, czerwiec). *Rasy rodzime: hodowla z dopłatami*. AgroFakt.pl. Pobrane z: <https://www.agrofakt.pl/rasy-rodzime-hodowla-doplatami/>
- Biuletyn Informacji Publicznej (2017, wrzesień). Główny Inspektorat Weterynarii. Pobrane z: <https://www.wetgiw.gov.pl/nadzor-weterynaryjny/asf-w-polsce>
- Czyszczowski, P. (2017, luty). *ASF: Podlasie strefa niebieska*. AgroFakt.pl. Pobrane z: <https://www.agrofakt.pl/asf-podlasie-strefa-niebieska/>
- Encyklopedia Ekonomiczno-Rolnicza*. (1984). Warszawa: PWRiL.
- GUS. (2014). *Pogłowie świń według stanu w czerwcu 2014 roku*. Warszawa.
- GUS. (2015a). *Pogłowie świń według stanu w czerwcu 2015 roku*. Warszawa.
- GUS. (2015b). *Skup i ceny produktów rolnych w 2014 r.* Warszawa.
- GUS. (2016a). *Biuletyn statystyczny*. Warszawa, 1.
- GUS. (2016b). *Pogłowie świń według stanu w czerwcu 2016 r.* Warszawa.
- GUS. (2016c). *Skup i ceny produktów rolnych w 2015 r.* Warszawa.
- GUS. (2017a). *Biuletyn statystyczny*. Warszawa, 7.
- GUS. (2017b). *Skup i ceny produktów rolnych w 2016 r.* Warszawa.
- Hamulczuk, M. (2006). Cykliczne zmiany na rynku trzody chlewnej w Polsce. *Roczniki Nauk Rolniczych*. Warszawa: SGGW, seria G, 92, 2, 42–51.
- Jak poprawić opłacalność produkcji żywca wieprzowego* (2016, listopad). Farmer. Pobrane z: <http://www.farmer.pl/produkcja-zwierzeca/trzoda-chlewna/jak-poprawic-oplaczalnosc-produkcji-zywca-wieprzowego,68269.html>
- Koziałowska, B. (2016, grudzień). *Sprzedają trzodę taniej – czekają na rekompensaty*. Strefa Agro. Pobrane z: <http://www.podlaskie.strefaagro.pl/artukul/sprzedaja-trzode-taniej-%E2%80%93czekaja-na-rekompensaty>
- Kozłowska, B. (2016, maj). *Perspektywy rozwoju dla hodowców trzody chlewnej*. AgroFakt.pl. Pobrane z: <https://www.agrofakt.pl/rozwoj-hodowcow-trzody-chlewnej/>
- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [MRiRW]. (2017). *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020 (PROW 2014–2020)*. Warszawa.
- Oura, C. (2016). *Overview of African Swine Fever*. Pobrane z: <http://www.merckvetmanual.com/generalized-conditions/african-swine-fever/overview-of-african-swine-fever>
- Parka, R. (2016, styczeń). *Silny spadek pogłowia świń w Polsce. Czy wieprzowina zdrożeje?* Strefa Agro. Dziennik Zachodni. Pobrane z: <http://www.strefaagro.dziennikzachodni.pl/artukul/silny-spadek-poglowia-swin-w-polsce-czy-wieprzowina-zdrozeje>
- Pik, K. (2016, maj). *Jak uratować naszą wieprzowinę*. Regionalny Informator Rolniczy. Pobrane z: <http://rir.info.pl/354278,Jak-uratowac-nasza-wieprzowine.html>
- Pokora-Kalinowska, M. (2017, marzec). *Rusza pomoc dla producentów mleka i świń*. Farmer. Pobrane z: <http://www.farmer.pl/prawo/przepisy-i-regulacje/rusza-pomoc-dla-producentow-mleka-i-swin,70280.html>
- Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1187/2005 z 22 lipca 2005 r. zmieniające Rozporządzenie (EWG) nr 1859/82 dotyczące wyboru gospodarstw przekazujących dane do celów określania dochodów gospodarstw rolnych [Commission Regulation (EC) No. 1187/2005 of 22 July 2005 amending Regulation (EEC) No. 1859/82 concerning the selection of returningholdings for the purpose of determining incomes of agriculturalholdings]. O. J. L 193, 23.07.2005.
- Rynek mięsa. Stan i perspektywy*. (2016). Warszawa: IERiGŻ-PIB, ARR, MRiRW, 51.
- Szymańska, E. (2007). Opłacalność produkcji żywca wieprzowego w Polsce po integracji z UE. *Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Problemy Rolnictwa Światowego*, 2(17), 2, 133–143.

Talaśka-Klich, L. (2015, listopad). *Nie chcę ryzykować – wolą chów nakładczy. Inni produkują po swojemu*. Strefa Agro. Pobrane z: <http://www.strefaagro.pomorska.pl/arttykul/nie-chca-ryzykowac-%07-wola-chow-nakladczy-inni-produkuja-po-swojemu>

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 30.01.2018

Do cytowania – For citation:

Augustyńska, I. (2017). Zmiany opłacalności produkcji wieprzowiny w regionie Mazowsze i Podlasie w latach 2014–2016 (po wystąpieniu ASF) [Changes in the profitability of pork production in the Mazowsze and Podlasie region in 2014–2016 (after the appearance of ASF)]. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych – Problems of Small Agricultural Holdings*, 4, 5–19. doi: <http://dx.doi.org/10.15576/PDGR/2017.4.5>.